Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sigortacılığa Dair Görüşleri

The Opinions of the Intellectuals of the Late Ottoman Empire on Insurance

Yunus ÖZGER*

ORCID: 0000-0002-2830-9515

Makale Türü: Özgün Araştırma

Article Type: Original Research

Chicago:
Özger, Yunus. "Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sigortacılığa Dair Görüşleri" *Tarihçi* 1, no. 2 (Mayıs 2021): 1-26.

Özet

Sosyal güvenlik sisteminin iki önemli sacayağından birisi sigortacılıktır. Tarihsel arka planı modern öncesi ve modern dönem uygulamaları şeklinde iki grupta değerlendirilebilir. Sigortacılığın felsefesi, muhtemel risklere karşı güvence sağlama çabasına dayanır. Modern sigorta sistemi ortaya çıkmadan önce, Avrupa'da ve Osmanlı'da mekanik dayanışma uygulamaları sigortacılığın yerini almıştır. Modern sigortacılık, prim esaslı ve sözleşmeye dayalı olarak gelişmiştir. Deniz ticaretinin gelişmesiyle doğru orantılı olarak sigortacılık ilk olarak İtalya şehirlerinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı coğrafyasına girişi ancak 19. Yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu gecikmenin sosyal, ekonomik, kültürel sebepleri bulunmaktadır.

Bu makalede, sigortacılığın Batı'da ve Osmanlı'daki tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş, ardından son dönem Osmanlı aydınlarının sigortacılığa bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ulema ve bürokratlardan oluşan aydınların yazdıkları eserler incelenerek sigortaya dair fikirleri tespit edilmiştir. Şânîzâde Ataullah, Ahmed Reşid, İsmail Es-Safaihi, Mustafa Hamid, Mehmed Zühdü ve Ali Suad Efendi, fikirlerine ulaşılan Müslüman aydınlardır. Diğer taraftan Osmanlı kurumlarında görev yapan Karatodori Paşa, Nazaret Haçaryan ve Max Bonnafus gibi aydınların bakış açılarına da yer verilmiştir. Genel itibariyle aydınlar, söz konusu eserlerinde sigortacılığın etimolojisi, tarihsel gelişimi, toplumsal yararı, sigorta türleri, sistemin çalışma biçimi, Osmanlı toplumsal sınıflarının meseleye yaklaşımı gibi konulara değinmişlerdir.

* Prof. Dr. Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. yunusozger@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Aydınları, Sigortacılık, Sosyal Güvenlik Sistemi, Deniz Ticareti, Mekanik Dayanışma

Abstract

Insurance is one of the two essential foundations of the social security system. Its historical background can be analysed in two categories as pre-modern and modern time practices. The theory of insurance based on the struggle to provide coverage against future risks. Before the new insurance system arose, mechanical solidarity practices took the place of insurance in Europe and the Ottoman Empire. Modern insurance has evolved on the basis of premiums and contracts. Insurance first appeared in Italian cities in direct proportion to the growth of maritime trade. It entered the Ottoman geography in the 19th century. There are some reasons such as legal, economic and cultural for this delay.

In this article, the historical development of insurance in the West and in the Ottoman Empire has been emphasized, and then, the opinions of the intellectuals of the late Ottoman Empire on insurance were tried to be put forward. In this context, the works written by intellectuals composed of scholars and bureaucrats were examined and their opinions on insurance were determined. Şânîzâde Ataullah, Ahmed Reşid, İsmail Es-Safaihi, Mustafa Hamid, Mehmed Zühdü and Ali Suad Efendi are Muslim intellectuals whose ideas have been reached. On the other hand, the perspectives of intellectuals such as Karatodori Pasha, Nazaret Haçaryan and Max Bonnafus, who worked in Ottoman institutions, were also included. In general, these intellectuals had touched upon issues such as the etymology of insurance business, its historical development, social benefit, types of insurance, the way the system works, and the approach of Ottoman social classes to the issue.

Keywords: Ottoman Intellectuals, Insurance, Social Security System, Maritime Trade, Mechanical Solidarity

Giriş

Sigortacılık, sosyal güvenlik sisteminin iki önemli unsurundan biridir. Diğeri emeklilik sistemidir. Sigorta teriminin Kâmûs-ı Türkî'deki karşılığı, taşınır ya da taşınmaz malların yangın, batma ve diğer kazalara karşı, yıllık belirli bir ücret mukabilinde teminat altına alınmasıdır.[1] Modern dönem araştırmacıları sigortayı, her hangi bir riskin ortaya çıkması halinde oluşabilecek zararı, tamamen ya da kısmen karşılayabilmek için bu işle uğraşan ticari kuruluşa ödeme yapılarak sağlanan güvence olarak tanımlarlar.[2] Eski ya da yeni yapılan bütün tanımların ortak yönü, sigortanın tehlike, risk ve riziko kavramları etrafında şekillenmesidir.

Bu kelimeler, esasen modern sonrası toplumu analiz etmek üzere ilk defa Ulrich Beck tarafından ortaya atılan "risk toplumu" kuramını akla getirmekte ve meselenin sosyolojik boyutunun olduğunu ve kuramsal çerçevesini ortaya çıkarmaktadır.[3] Beck, dünyanın risk toplumunda yaşadığını, modernizmin riskleri daha çok artırdığını söyler. Antony Giddens de onunla aynı düşüncededir. Onlara göre tehlike, insanlara veyahut onların önem verdiği şeylere yönelik tehditlerdir. Risk ise bu tehditlerin gerçekleşebilme ihtimalidir.[4] Beck'e göre, modern öncesi dönemin riskleri, insan ürünü olmayıp dış kaynaklıdır. Ancak modern toplumlarda risk ve tehlikeler insanlar tarafından üretilmiştir. Risk toplumu, bu nedenle belirsizlikler aşamasıdır.[5]

Beck'in ortaya attığı bu teori, her ne kadar modern dönemle ilgili olsa da esasında risk, geçmişten günümüze her devirde var olagelen bir olgudur. Bu nedenle toplumsal dinamizm, muhtemel riskleri azaltabilmek ya da bertaraf edebilmek için dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik şartlarına göre güvence usulleri geliştirir. Bunun neticesinde toplumsal değişmenin paradigması doğrultusunda, sosyal yapıya uygun dayanışma türleri teşekkül eder.

Toplumların zorunlu olarak bir grup dayanışması içerisinde olduğunu düşünen Durkheim'e göre, toplumsal dayanışma, mekanik ve organik olmak üzere iki kısma ayrılır. Fonksiyonel olarak birbirine benzeyen, homojen yapılı ve farklılaşmanın olmadığı gruplarda mekanik dayanışma egemendir.[6] Daha çok tarım toplumlarında prekapitalist yerleşim birimlerinde görülür. Sabri Ülgener'in ifadesiyle; *küçük şehir ve kasaba dünyasında, adıyla sanıyla tanıdığı küçücük cemaat çevresinden*

---

[1] Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî,* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 756.
[2] Murat Baskıcı, "Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası: 1860-1918", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* cilt 57 sayı 4, (2002): 2.
[3] Aysu Çuhacı, "Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı", *Sosyoloji Dergisi*, cilt 14, sayı 1, (2007): 135.
[4] A. Ayhan Koyuncu, Kayhan Delibaş**,** "Risk Toplumu ve Siyasal Eylem: Risk Olgusunun Türk Siyasetine Yansıması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* cilt 1, sayı 1, (2012): 162.
[5] Ali Esgin, "İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı Risk Toplumu Tartışmaları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 12/3, (2013): 687.
[6] Alexander Gofman, "Durkheim's Theory of Social Solidarity and Social Rules", *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity,* edit.V. Jeffries, (ABD: Palgrave Macmillan, 2014), 46. Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, (Ankara: Anı Yayınları, 2015), 37.

ileri taşmayan bir toplum ilişkisinde,[7] yüz yüze etkileşimin fazla olduğu kesimlerde vücut bulur. Farklılıklar üzerinden tanımlanan organik dayanışmanın temelinde ise iş bölümü ve toplumsal farklılaşma vardır. Sanayinin gelişmesi ve yüksek nüfus oranı ile karakterize edilir.[8] İlişkilerin daha resmi ve iş bölümlerinin profesyonelce dağıtıldığı kentsel yerleşimlerin özelliğidir. Sigortacılığın tarihsel gelişimi, bu tanıma uygun dayanışma türleri kapsamında gerçekleşmiştir.

1. Sigortacılığın Doğuşu ve Gelişimi

Sigortacılığın gelişimi muhtelif faktörlerle açıklanır. Modern sigortacılığı, aydınlanma çağı ve akılcılıkla izah edenler; söz konusu dönemin, aktüerya-istatistik[9] biliminin rasyonel bir araç olarak kabul edilmesinin zeminini oluşturduğunu söylerler.[10] Kimi yazarlar sigortacılığın, belirsizliğin üstesinden gelmek için girişimcilikle paralel geliştiğini ileri sürerler.[11] Bu nedenle olsa gerek, sigortacılığı *ticaret tuğlalarının arasındaki harç* olarak görürler.[12] Kimileri ise kapitalizmin gelişimiyle alakalandırırlar.[13] Bu durum, Max Weber'in kapitalizmin ortaya çıkışı ile Protestan ahlakı arasında kurduğu anolojinin sigortacılık ve kapitalizm arasında da kurulabileceğini gösterir. Çünkü sigortacılık, sermaye, ticaret, uluslararası ticaret, sanayi toplumu ve kentleşme kavramlarıyla doğrudan ilgilidir.

Kentleşme, dar manasıyla kent sayısının ve buralardaki nüfusun artışıyla alakalıdır. Geniş anlamda ise sosyo-iktisadi ve kültürel açıdan bir değişim yaşanması sürecidir.[14] Kentleşme sayesinde ivme kazanan gelir artışı, üretim ve tüketim biçimlerine tesir ederek, bireylerin sigorta taleplerini doğurmaktadır. Benzer biçimde sanayi devrimiyle fabrikalaşmanın hızla artışı, işçi sınıfının iş kazalarına uğraması, haklı olarak böyle bir talebi gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, endüstrinin gelişmediği, kentleşmenin gerçekleşmediği, liman ve gemi sektörünün ve buna bağlı olarak uluslararası ticaret kültürünün yerleşmediği toplumlarda sigortacılığın gelişmesi beklenemez.

Batılı araştırmacılar tarafından tarihçesi yedi farklı dönemde incelenen sigortacılık sektörünün ilk evresi, sigorta öncesi devir olarak adlandırılır. Antik çağdan başlayarak ortaçağın sonuna kadar

---

[7] Sabri F. Ülgener, *Zihniyet ve Din İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2006), 30.
[8] Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi,* Çev. Osman Akınbay, (İstanbul: Agora Yayınları, 2014), 120.
[9] Aktüer: İstatistiklere dayanarak sigorta primlerini, risklerini hesaplayan kimse manasına gelir. https://sozluk.gov.tr/. (Erişim tarihi: 23.02.2021)
[10] Niels Viggo Haueter, *A History of Insurance,* (Zurich: Swiss Reinsurance Company, 2013), 9.
[11] Masc, "The History of Insurance: Risk, Uncertainty and Entrepreneurship", 27.
[12] A.B. Leonard, "The Nature and Study of Marine Insurance", *Marine Insurance Origins And Institutions 1300–1850,* edit. A.B. Leonard, (London: Macmıllan LTD, 2016), 3.
[13] Murat Koraltürk, Fatih Kahya, *Mal Canın Yongasıdır: David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık*, (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2009), 12.
[14] Fatime Güneş, "Kent Kuramları", *Kent Sosyolojisi,* Editör: Fatime Güneş, (Eskişehir: Anadolu Ünv. Yayınları, 2017), 29.

devam eder.[15] Bu evrede Doğu'da ve Batı'da mekanik dayanışma ruhu hâkimdir. Hammurabi kanunlarındaki canı ve malı korumaya matuf bazı maddelerden, eski Yunan ve Roma'daki benzer amaçlı kurumlara; Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın kervan ticaretini muhafazaya yönelik tedbirlerinden, ahi ve yeniçeri sandıklarına kadar pek çok uygulama fonksiyonel biçimde modern öncesi sigortacılık sayılabilir. Modern sigortacılık ise prim esaslı ve sözleşmeye dayalı olan sigorta sistemidir. Ortaya çıkış tarihi net olarak belli değildir. Ancak bu fikrin ticaretin gelişmesiyle, sermaye üretimiyle ve özellikle deniz ticaretiyle doğrudan ilgisinin olduğu aşikârdır.

Deniz taşımacılığı, kara taşımacılığına göre tonaj kapasitesi daha yüksek ve maliyeti daha düşüktür.[16] Bu yönüyle tercih edilen sektörün, en büyük riskleri ise korsan saldırıları ve batma tehlikesidir. Gemi sahipleri ve tüccarın risklerle başa çıkma çabası, ilk sigorta türünün deniz nakliyat alanında gelişmesini sağlamıştır. Daha sonra diğer kollar ortaya çıkmış ve günümüzde kaza, sağlık, seyahat, kasko, nakliyat, yangın, deprem, doğal afet, genel zararlar, sorumluluk, kredi ve hayat sigorta gibi dallara yayılmıştır.[17]

Sistematik sigortacılıktan önce tüccarlar, yüklerini taşıttıkları gemilerle birlikte gitme eğiliminde olduklarından, kaza halinde mallarının yanı sıra kendi hayatlarını da kaybetme riskini taşımışlardır.[18] Bu trajik durum, tüccarın sigorta talebini artırmıştır. Prim esaslı günümüz modern sigorta sisteminin kökleri, 13. Yüzyıl ortalarına kadar geriye gitmektedir. Bu tür işlemlerin Venedik, Piza ve Floransa'da zuhur ettiği kabul edilmektedir. Bir armatör tarafından gemisini kiralayan kişiye verilen bir sigorta kredisinin en eski örneklerine, Palermo'da (İtalya'nın güneyi) bir noter tarafından 12 Mayıs 1287'de hazırlanan iki sözleşmede rastlanmıştır. İlk poliçe, 23 Ekim 1347 tarihinde Cenova'da tanzim edilmiştir.[19] Bunun yanı sıra gerçek sigortacılığın 18. veya 19. Yüzyıldan önce ortaya çıkmadığını savunanlar da vardır.[20]

Batı'da liman kentlerinde başlayan ve bir süre sonra diğer faktörlerin de etkisiyle hızla gelişen sigortacılık sektörü, İngiltere örneğinde olduğu gibi, uluslararası potansiyele sahip bir ihracat endüstrisi kolu haline gelmiştir.[21] Artık sigortacılık, sadece ülke içi nakliyat ya da afetlere karşı

---

[15] Pietro Masc, "The History of Insurance: Risk, Uncertainty and Entrepreneurship", *Journal of the Washington Institute of China Studies*, vol. 5, no. 3, (2011): 27.
[16] Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* çev. M. Ali Kılıçbay, (İstanbul: Eren Yayınları, 1989), 202, 204, 389.
[17] https://www.tsb.org.tr/sigorta-branslari.aspx?pageID=622. Erişim tarihi:01.03.2021.
[18] Luisa Piccinno, "Genoa, 1340–1620: Early Development of Marine Insurance", *Marine Insurance Origins And Institutions, 1300–1850*, ed. A.B. Leonard, Palgrave Macmıllan, (2016): 27.
[19] Florence Edler de Roover, "Early Examples of Marine Insurance", *The Journal of Economic History*, vol. 5, no. 2 (1945): 180, 184.
[20] Renat I. Bekkin, "Islamic Insurance: National Features and Legal Regulation", *Arab Law Quarterly*, vol. 21, no. 1, (2007): 11.
[21] Haueter, *A History of Insurance*, 19.

güvence sistemi olmaktan çıkıp, doğrudan ihraç edilen bir ticari emtia haline gelmiştir. Ancak bu süreç, birtakım sebeplere bağlı olarak Osmanlı'da çok geç yaşanmaya başlamıştır.

Sigortacılık, Osmanlı coğrafyasına ancak 19. Yüzyılda liman şehirlerinden giriş yapabilmiştir. Osmanlı toplumunun sigortacılıkla tanışması, Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça geç bir dönemde gerçekleşmiştir.[22] Toplumun önderleri sayılan ve münevver olarak adlandırılan aydınların bu gecikmede payı var mıdır? Ya da aydınlar gecikmenin daha fazla uzamasını önlemişler midir? Sigorta konusundaki tavırları, toplumda sigortanın kabul ya da reddedilişinde ne kadar rol oynamıştır? Bu gibi sorulara cevap bulabilmek için münevverlerin sigortaya bakışlarını ortaya çıkarmak gerekir.

2. Osmanlı Aydınlarının Sigortacılığa Dair Görüşleri

Sigorta konusunda görüş beyan eden aydınları ulema, devlet adamı-bürokrat ve yabancı uyruklu olup son dönem Osmanlı okullarında görev yapan misafir öğreticiler şeklinde tasnif etmek mümkündür. Aydınların konuyla ilgili fikirlerine, yazdıkları kitaplardan veyahut gazete ve dergilerde yayımlanan makalelerinden ulaşmak mümkündür. Üst düzey devlet adamlarının tavırlarını ise yaptıkları sigorta sözleşmelerinden anlamak daha kolaydır.

Klasik Osmanlı sosyal tabakalaşması içerisinde ilmiye sınıfının yeri ve oynadığı mühim rol yadsınamaz bir gerçektir. Medreseli olmaları hasebiyle sigorta konusundaki fikirleri, dini çerçevede şekillenmiş ve sigortanın dine uygun olup olmadığı hususlarına yoğunlaşmışlardır. Ulemanın çoğunluğu, sigorta konusunda ilk fetvayı veren ve dinen caiz olmadığını söyleyen İbni Abidin'in (1784-1836) görüşlerinin etkisinde meseleye bakmışlardır. XIX. Yüzyılın sonlarında ve XX. Yüzyılın başlarında bu ekolün temsilcileri, fikirlerini daha çok "İslam Dünyası" ve "Beyanü'l-Hak" gibi yayınlarda ifade etmişlerdir. Sigortaya dini yaklaşımlar hususu apayrı bir çalışmanın konusu olacağından burada ayrıntıya girilmeyecektir.[23]

Sigortacılık, deniz ticaretiyle doğrudan ilişkili olarak geliştiğinden, klasik devir münevverlerinin denizciliğe yaklaşımları hakkında ipucu bulabilmek, doğrudan olmasa da dolaylı biçimde onların sigortacılığa bakışlarını yakalamak manasına gelecektir. Bu açıdan bakıldığında, Gelibolulu Ali Efendi'nin 16. Yüzyılda kaleme alınan eseri, ulaşılan en eski örneklerden biridir. Ali Efendi'nin, zorunluluk halleri dışında deniz yolculuğuna çıkmanın doğru olmadığına dair kanaatleri, zihniyetin tezahürü açısından önemlidir. "Gemiye girme, kendini rezil etme, cömertlik cevheri

[22] Sigortacılığın Osmanlı'daki gelişimi hakkında bkz. Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, Libra Yayınları, İstanbul 2010.
[23] Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz. Hatime Kamilçelebi, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığa Yönelik Dinî Yaklaşım, Ekonomi Bilimleri Dergisi*, cilt 4, No 1, (2012): 105-114.

sonsuzluk nemine batıp gitmesin" anlamındaki dizeleri; denizcilik ve gemi seferlerine olumsuz bakışının göstergeleridir. Üstelik Bakara süresinin 195. ayetinde geçen tehlike terimini,[24] gemicilikle alakalandırması ve bu görüşünü bazı müfessirlerle teyit ettirmeye çalışması oldukça kayda değerdir.[25] Hemen aynı dönemlere ait Raguza kayıtlarını, yakın dönemde inceleyen Fernand Braudel'in, herkesin teknesini büyük yolculuğa çıkmadan önce sigortaladığı tespiti sonrasında, döneme atfen *"bundan daha tabii ne olabilir?*[26] Yorumu mukayese açısından dikkat çekicidir.

19. Yüzyıl aydınları sigorta konusundaki düşüncelerini doğrudan ifade etmişlerdir. Bunlar içerisinde Batı ile teması bulunan mektepliler, diğerlerine nazaran sigorta sisteminden daha önce haberdar olmuşlar, sistemi toplumsal açıdan faydalı bulmuşlardır. Kronolojik açıdan bakıldığında sigorta konusunu ilk gündeme getiren, mevzuyu geniş biçimde ele alan ve sistemden yana tavır sergileyen Osmanlı aydını Şânîzâde Ataullah Efendi'dir (1771-1826).

Şânîzâde Ataullah Efendi'nin Düşünceleri

Meşhur bilim ve devlet adamı ve aynı zamanda büyük tarihçi olan Şânîzâde, 1817 yılı vukuatını anlatırken değindiği yangınlar nedeniyle sigortadan bahsetmiştir. Ahmed Cevdet Paşa da buradan alıntı yaparak aynı hususa kendi eserinde vurgu yapmıştır. Binaların yanıcı maddelerden imar edildiği için yangının kaçınılmaz olduğunu söyleyen Şânîzâde, felaketlerden korunmak için Avrupa şehirlerinin imar biçimlerinin örnek alınmasını, yapıların aralıklı ve kârgir olarak inşa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ardından Londra'da yangın emini manasında *sigortacı* adı verilen ve bu işle geçimlerini temin eden kuruluşların olduğunu, insanların belirli bir ücret mukabilinde evlerini ve eşyalarını bunlara kaydettirdiğini, yangından zarar görülmesi durumunda bunu sigortacının tazmin ettiğini detaylıca anlatmıştır. Beygirlerle çekilen tulumbalar, yangın söndürmekle görevli erler ve sokaklara yerleştirilmiş demir kapaklı musluklar gibi, sigortacılığın yardımcı unsurlarının önemi üzerinde de durmuştur. Ardından sözü Osmanlı toplumunun bakışına getirmiş; bu tür organizasyonların henüz İslam coğrafyasında bulunmadığından hatta sözünün dahi edilemediğinden yakınmıştır. Şânîzâde, konunun hassasiyetine vakıf olduğundan, bu tür güven sağlayıcı nizamların ileride Osmanlı ülkesinde tesis edilmesi temennisinde bulunmuştur.[27]

---

24 "Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever." *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 195. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/202/195-ayet-tefsiri. (Erişim tarihi: 02.03.2021)

25 Mehmet Şeker, *Gelibolulu Mustafa Ali ve Mevâ'idü'n-Nefâis Fî-Kavâ'id'l-Mecâlis*, (Ankara: TTK Yayınları, 1997), 229; Haydar Arseven, "Sigortanın Tarihçesi ve Geri Kalmışlığımızın Sebepleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt 43, (1987): 422.

26 Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* 168.

27 "…memalik-i İslâmiyye'de henüz mülâhazadan bile dûrân dûr olduğu, tefevvühü dahi ani'l-kusûr ise de…" Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi (Osmanlı Tarihi 1223-1237/ 1808-1821),* II, Haz. Ziya Yılmazer, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 852-854; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, cilt 6, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1994), 2641.

Şânîzâde'nin eseri, Batı'daki gelişmelerin bilindiğini ancak henüz Osmanlı coğrafyasında bunun tartışılma aşamasına bile gelemediğini ortaya çıkarmıştır.

Esasen Şânîzâde'nin arzu ettiği sigorta tartışmaları, Kırım Savaşı sırasında yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçteki gelişmeleri, Osman Nuri Ergin'in eserinde görmek mümkündür. Ergin, Osmanlı Sigorta Şirketi'nin iç tüzüğünü anlatırken, sigorta tarihçesinden bahsetmiş, bu vesile ile sigortacılıkla ilgili düşüncelerini aktarmıştır. Sigortacılık fikrinin ilk olarak 14. Yüzyıl İtalya'sında geliştiğini, Osmanlı topraklarında hangi tarihten itibaren uygulanmaya başlandığının tam olarak bilinemediğini ifade etmiştir. Yazısının devamında, *"Avrupa ile epeyden epeye münasebât ve muamelâtımız başladıktan sonra yani Kırım Muharebesinden sonra olması ve ibtida gayrimüslim anasır ve ashab-ı emlak tarafından rağbet edilmiş bulunması ağleb-i ihtimaldir"* cümlesini kurmuştur. Ergin, emin olmamakla birlikte sistemin Avrupa ile temasın çoğaldığı Kırım Savaşı esnasında ülkeye giriş yapabilme ihtimalinin çok yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Sigortacılığa ilk olarak gayrimüslimlerin rağbet ettiğini, Müslümanların temkinli yaklaştıklarını söylemiştir. O'na göre Müslümanlar, sigorta işlemlerini İslamiyet'e aykırı (muğayir-i İslamiyet), kaza ve kader anlayışına muhalefet olarak düşündüklerinden uzun süre kabule yanaşmamışlardır. Ancak bu fikir, İstanbul'da meydana gelen birçok yangın ve felaket ardından değişmiştir.[28]

Esasen Ergin, bu görüşleriyle sigortacılık tarihine dair çok önemli tespitler yapmıştır. Özellikle sektörün önce gayrimüslimlerce benimsenmesi ve Müslümanların ilk başta mesafeli duruşu, sonra felaketler ardından zihni değişimin yaşandığı hususları dikkat çekicidir.

Gerçekte Avrupa sigortacılık tarihine bakıldığında da benzer süreçlerin yaşandığı görülür. Batılı kaynaklara göre, Antikçağ Avrupa'sında karşılaşılan risklere kaderin merceğinden bakılmış, rizikoyla mücadele yerine kabul ediş tercih edilmiştir. Talihsizliklerle mücadele ve onlardan korunma çabası, ilk başlarda ilahi takdire müdahale olarak algılanmıştır.[29] Ancak Batı, bu düşünceyi birazda yaşanılan afetlerin tesiriyle olsa gerek, Doğu'ya göre oldukça erken dönemde aşmıştır. Diğer yandan sigortanın hukuk mevzuatında yer alması sürecinde de benzerlikler vardır. Avrupa'da başlangıçta papalık ve ona bağlı dini makamlar, dini ahkâma uygun olmadığı gerekçesiyle sigorta akdini gayrimeşru bir sözleşme türü olarak ilan etmişlerdir. Osmanlı'da deniz sigortacılığıyla alakalı hükümlerin ilk defa 1850 deniz ticaret kanununda yer aldığı tarihlerde, ulemanın bir kısmı sigortanın şer'i olmadığı görüşündedir. Ancak aynı zamanda kanun maddesinde yer aldığı için yasal bir sözleşme türü sayılmış, hukuki meşruiyetinin tartışılması anlamlı bulunmamıştır.[30] Her iki medeniyette ortaya çıkan ilk sigorta türünün deniz sigortacılığı olması diğer bir benzerliktir. Yangın

---

[28] Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye,* cilt III, (İstanbul, Arşak Garoyan Matbaası, 1330), 806-807.
[29] Haueter, *A History of Insurance,* 5, 9.
[30] Zühdü Efendi *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı,* 97.

ve kaza sigortacılığının gelişmesi ve sigortacılıkta paradigma değişimi ikisinde de büyük felaketler sonrasında olmuştur. Batı'da 1666 Londra yangını ve 1755 Lizbon depremi değişimin tetikleyicisidir.[31] Londra yangınından iki asır sonra İstanbul'un en önemli semtlerinden Hocapaşa ve Kumkapı'da 1865'te büyük yangınlar çıkmıştır. İtalyan elçilik binasının da tamamen yandığı felakette, yaklaşık üç bin ev ve işyeri tahrip olmuştur. 1870 Beyoğlu ve Pera yangınları, aynı şekilde büyük tahribata yol açmıştır.[32]

Vuku bulan felaketler, Lizbon depremi sonrasında Batı'da değişen kader anlayışını burada da değiştirip dönüştürmüştür. Öncesinde sigorta işlemlerini İslam'a ve kaza-kadere aykırı görenler,[33] evleri yandığında kaderin cilvesi olarak telakki edip tedbir alma cihetine gitmeyenler,[34] felaketler sonrasında, bir musibet bin nasihatten evladır sözünü adeta haklı çıkarmışlardır.

Aleksander Karatodori Paşa'nın Fikirleri

Tanzimat devrinde sigortacılık konusunda gerek bürokrasiyi gerek halkı aydınlatmak için faaliyette bulunan aydınlardan biri Aleksander Karatodori Paşa'dır (1833-1906). Osmanlı bürokrasinin çeşitli kademelerinde görevler ifa etmiştir. Tercüme Odası'nda başlayan memuriyet hayatını, nazırlık ve valilik gibi üst düzey yöneticilikle taçlandırmıştır. Bunların yanı sıra mahkeme reisliği, mütercimlik ve sefirlik vazifeleri de icra etmiştir.[35]

Karatodori Paşa, sigortacılıkla Osmanlı coğrafyasının daha yeni tanışmaya başladığı bir dönemde, Sultan Abdülaziz devrinde 1863 yılında yazılarını kaleme almıştır. Bu yönüyle meseleyi detaylıca ele alan, sistemi analiz eden ve Avrupa uygulamaları hakkında bilgi veren ilk Osmanlı aydınlarındandır. Yazılarında sigorta kelimesi yerine "temin" kavramını tercih eden Karatodori, konuyla ilgili fikirlerini Mecmu-yı Fünun'un üç ayrı sayısında yayımlanan "usul-ı teminiye" adlı makalelerinde açıklamıştır.

İslam dünyasında "temin" olarak tanımlanan sistemi Fransızların "assurance" İtalyanların ise "siğurita" olarak isimlendirdiklerini ve bu sistemin Avrupa'da çok yaygın olduğunu söyleyerek yazısına giriş yapmıştır. Sistemin faydalarından henüz Osmanlı ülkesinin haberdar olmadığını ve

---

[31] Haueter, *A History of Insurance,* 5,9.
[32] Abdurrahman Kılıç, "Büyük Beyoğlu Yangını", *Yangın ve Güvenlik Dergisi,* sayı 91, (2005): 1.
[33] "…Müslümanlar sigorta mu'âmelâtını muğâyir-i İslâmiyet ve kaza ve kadere muhâlefet gibi mülâhazatla uzun müddet kabule mütemâyil bulunmamışlar…", Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye,* cilt III, 807.
[34] Max Bonnafus, "İctimaiyyat Sigorta Fikri", *Hayat Mecmuası,* cilt 1, sayı 11, (1927): 206.
[35] Paşa'nın hayatı hakkında bilgi için bkz. Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokratı ve Diplomatı Olarak Alkesandır Karatodori Paşa (1833-1906)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi*, (Konya): 2010.

kendisinin de bunun esaslarını, türlerini ve faydalı yönlerini anlatmak için yazılarını kaleme aldığını ifade etmiştir.

Karatodori Paşa meseleyi şöyle özetlemiştir: Devletlerin doğal vazifelerinden biri, halkın malını ve mülkünü kazalardan korumaktır. Bunun için yeterli ölçüde zabıta kuvveti istihdam etmektedir. Ancak bu kuvvetler, halkı eşkıya ve hırsızların saldırılarından koruyabilir. Çıkan bir yangında ev ve iş yerlerinin tahrip olmasını ya da denizde gemilerin kaza yapmasını, doğal afetleri, ansızın gelişen kazaları engelleyemezler. Bu nedenle başka tedbirlere ihtiyaç duyulur. Semavi bir afeti ya da ansızın yaşanabilecek kazayı engellemek insan gücünün yapabileceği bir şey değildir. Felaketzedenin masrafı tek başına karşılaması da mümkün değildir. Bir kişinin zararının, mümkün mertebe çok kişinin dayanışması ile karşılanabileceği bir usulün icat edilmesi gerekir. Örneğin 100 bin kuruş değerindeki bir ev yandığında, bu zarar yüz kişiye taksim edildiğinde, ortaklar için hissedilemeyecek bir tutardır. Fakat bunu sadece bir kişi karşılamak zorunda kaldığında, belki bütün ailesi perişan olacaktır. İşte bu gibi meydana gelen bir zararın, gerektiğinde karşılıklı dayanışma esasıyla çözülmesi düşüncesi, sigortacılık fikrini ortaya çıkarmıştır. Sigortacılık bir matematiksel hesaba bağlıdır. [36]

Karatodori Paşa, daha iyi anlaşılabilmesi için Karadeniz'de seyreden gemiler üzerinden bir örnekle sistemin çalışma biçimini anlatmıştır. Buna göre, her yıl kırk gemiden birinin kazaya uğradığının düşünülmesini ister. Gemisini sigorta yaptırmak isteyen kişi, geminin değerinin 1/40'ını -100 bin kuruşluk gemi için 2500 kuruş- sigorta akçesi adıyla şirkete ödeme yapar. Şirket, bu şekilde kırk gemiyi sigorta etmiş olur. İçlerinde herhangi biri kazaya uğradığında, diğer gemilerden aldığı parayla bu geminin zararını tazmin eder. Todori Paşa, bu sistem sayesinde hem ticari malların zarar görmesinin engelleneceğini hem de sigortacılıkla birçok kişinin geçimini sağlayacağını yani bir istihdam açılacağını belirtir. [37]

Karatodori Paşa, sigortacılığın esasında şansa dayalı bir ticari işlem olmadığını, tecrübe ile gerçekleşen bazı hesap kurallarına bağlı bulunduğunu söyler. Birçok türü olmakla beraber en eskisinin deniz sigortacılığı olduğunu, bunun sayesinde deniz ticaretinin beklenenin üstünde büyük gelişme gösterdiğini ifade eder. Hatta deniz sigortası olmasa deniz ticaretine pek az kişinin heves edeceğini, fiyatların en az iki üç kat artacağını iddia eder.

Karatodori Paşa, dünya sigorta piyasasından da haberdardır. Makalesini kaleme aldığı 1860'lı yıllarda, dünyanın en büyük deniz sigorta idaresinin Londra'da bulunan Lloyd sigorta idaresi olduğunu bilmektedir. Buranın müstakil bir firma olmadığını, büyük bir han içinde ve her biri ayrı

[36] Aleksander Karatodori, "Usûl-ı Te'mîniye", *Mecmua-ı Fünun*, sene 2, numro 16, (1280): 191.
[37] Aleksander Karatodori, "Usûl-ı Te'mîniye", 191-192.

ayrı sigorta işleriyle uğraşan tüccarlardan oluşan bir yer olduğunu haber verir. Lloyd'un çalışma düzenini şu şekilde anlatır. Emval ve eşyasını deniz yoluyla taşıtmak isteyenler, bu hana giderek başvuru yaparlar. Matbu bir evrakta, kaptanın ismi, yükün türü, sigortanın miktarı, süresi gibi boş bırakılmış yerleri doldururlar, sözleşme senetlerini tanzim ettirir, ücretini ödeyerek süreci tamamlarlar. Sigortalı gemi, hedefe gidip sağlam bir şekilde döndüğünde sigortacılar para kazanmış olurlar. Gemi kazaya uğradığında ise hisseleri oranında bunu tazmin ederler.[38]

Karatodori Paşa makalesinin ikinci kısmında, "teminiyye-i berriye" olarak ifade ettiği kara sigortası hakkında malumat vermiştir. Bu sigorta türünün sadece yangına karşı yapılmadığını aynı zamanda dolu ve sel gibi afetlere hatta bazı seneler vuku bulan kıtlığa karşı zirai alanlar için de yapıldığını söyler. Bunlar içinde en yaygını yangın sigortacılığıdır. Paşa, yazısının devamında sigorta sözleşmelerinin geçerlilik şartlarını da genişçe anlatır. Ardından "te'miniye-i şahsiye" olarak tanımladığı, hayat sigortası uygulamasından söz eder. Henüz emeklilik sisteminin kurulmadığı Osmanlı ülkesinde de önemli bir uygulama olabileceğini belirtir. Paşaya göre, devlet memurlarının ölümleri sonrasında ailelerinin mağduriyet yaşamamaları için bu sigorta türü çok önemlidir. İngiltere'de hayat sigortası, doğan çocukların ortalama ömürleriyle ilgili tutulan istatistiklere dayalı olarak yürütülür.[39]

Karatodori Paşa, makalesinin üçüncü bölümünde Avrupa'da "usul-ı te'miniye-i kanuniye" adıyla yaygın olan başka bir sigorta sisteminden bahseder. Bunun amacının kanun gereği halkın vermekle yükümlü olduğu bazı ağır vergilerin yükünü hafifletmek olduğunu söyler. Buna askerlik kurasını örnek verir. Mesela Fransa'da kura çıkan kişinin askere gitmek yerine bedel verebildiğini, yeterli parası olmayanların ise bu alanda hizmet veren bir şirkete belirli oranda sigorta parası ödeyerek, kuranın isabet etmesi halinde bedelin şirket tarafından karşılandığını belirtir.[40] Özetle kanuni yükümlülüklerin parasal yükünü hafifletmek amacıyla çeşitli alanlarda sigorta şirketlerinin faaliyet gösterdiğini bildirir.

Karatodori gibi aydınların sigortacılıkla ilgili fikirleri, Sultan Abdülaziz dönemi sosyal güvenlik reformlarının fikri alt yapısını oluşturmuştur. Nitekim Osmanlı'da ilk emekli sandığı (tekaüt sandığı) bu dönemde kurulmuştur.[41] Şânîzâde Ataullah Efendi, Osmanlı'da henüz yabancı bir sigorta şirketinin bile faal olmadığı dönemde fikirlerini açıklamıştır. Karatodori Paşa ise ecnebi şirketlerin yeni yeni Osmanlı piyasasına girmeye başladığı dönemde görüşlerini ifade etmiştir. 1892

[38] Aleksander Karatodori, "Usûl-ı Te'mîniye", 194.
[39] Aleksander Karatodori, "Usûl-ı Te'mîniye", *Mecmua-ı Fünun*, sene 2, numro 17, (1280): 231.
[40] Aleksander Karatodori, "Usûl-ı Te'mîniye", *Mecmua-ı Fünun*, sene 2, numro 19, (1280): 193-194.
[41] Tekaüt sandığı hakkında detaylı bilgi için bkz. Yunus Özger, *Osmanlı Ordusunda Emeklilik Sistemi ve Askeri Tekaüd Sandığı (1865-1923)*, (İstanbul: IQ Yayınları, 2011).

yılına gelindiğinde, İstanbul'da ve özellikle liman kentlerinde yabancı şirketlerin sayısı hayli çoğalmıştır. Üstelik aynı yıl, ilk defa yerli olarak anılacak Osmanlı Sigorta Şirketi kurulmuştur. Kısa sürede acenteler açarak faaliyet sahasını genişletmesi, sigortacılığı neredeyse bütün Osmanlı şehirlerine yaymıştı. Artık 19. Yüzyılın sonunda sigortacılıktan haberdar olanların sayısı hayli artmıştı. Aşağıda görüşlerine yer verilecek olan aydınlar, böyle bir sosyo-kültürel atmosferde görüşlerini izah etmişlerdir. Bu kapsamda düşüncelerine ulaşılan aydınlardan biri, Ahmed Reşid Efendi'dir.

Ahmed Reşid Efendi'nin Görüşleri

Ahmed Reşid Efendi, Hukuk mektebi mezunu olup bir dönem Halep vali muavinliği yapmıştır. Sigortayla ilgi fikirlerini, 1896 yılında yayımlanan ticaret hukuku adlı eserinde dile getirmiştir. Yaklaşık 500 sayfalık eserinde sigorta konusuna bir fasıl ayıran yazar, burada sigortanın tarifini yapmış, tarihçesinden söz etmiş, sözleşme şartları, sigorta ettirilmesi uygun olan ve olmayan şeyler ve sözleşmenin hukuki şartları gibi konular hakkında detaylı bilgiler vermiştir.

Ahmed Reşid Efendi, fıkıh kitaplarında sigortayla ilgili hüküm bulunmamasını, sigortanın şansa dayalı bir akit türü olmasına bağlamış ve bunu normal karşılamıştır. Rodos Adası deniz tüzüğü ve Roma kanunları gibi Avrupa'nın eski kanunlarında da sigortayla ilgili hüküm olmadığını zikretmiştir. Ahmed Reşid Efendi, öte yandan birçok aydın gibi sigortacılığın bir bilim üzerine inşa edildiğini düşünenlerdendir. Diğer sözleşmelerle kıyas kabul edilemeyecek kadar fevkalade bir işlem biçimi olduğundan, sigorta için özel hükümlerin konulmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Onun verdiği bilgilere göre, ilk sigorta tüzüklerini hazırlayan ülkeler İtalya, İspanya ve Felemenk'tir. Felemenk tüzükleri, diğer ülkeleri kanunlarına kaynaklık etmiştir.[42] Tarihçeden bahseden yazar, kronolojik olarak Osmanlı'da ilk sigorta şirketinin 1891'de Sakız Adası'nda Les Deux Soeurs adıyla kurulduğunu, İstanbul'daki Osmanlı Sigorta Şirketinin ondan bir yıl sonra tesis edildiğini iddia etmiştir. Oysa sözü edilen Les Deux Soeurs şirketi, önceden beri Sakız'da faal olan dýo aderfés şirketinin mevzuata uymak için isim değişliğine gitmek zorunda kaldığı bir şirkettir.[43] Bu nedenle ilk yerli şirket olma durumu tartışmalı bir konudur.

Ahmed Reşid Efendi, eserinde hayat sigortası konusuna ayrı bir bahis açmıştır. Hayatın emvale nazaran sigorta ettirilmesinin dinen cevazı hususunda tartışmalar olduğunu hatırlatmış ve "*bu babda temin edilen şey hayat değildir*" diyerek, bu düşüncelere katılmadığını göstermiştir.

[42] Ahmed Reşid, *Hukuk-ı Ticaret,* (İstanbul: Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası, 1312): 366-368.
[43] Şirketle ilgili bilgiler için bkz. Yunus Özger, "XIX. Yüzyılda Sakız Adası'nda Sigortacılık Sektörü", *Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* yıl 1, sayı 1, (2021): 24-36.

Faydalarından söz etmiş, mali bir yarar üzerine inşa edildiğini belirtmiştir. Ardından, *"çünkü bir kimse hayatta oldukça bizzat kendisi faydalanacağı gibi, akrabaları dahi bundan faydalanacaktır. Aksi halde kendisi zarar göreceği gibi akrabaları da zarar görür. İşte bu suretle meydana gelebilecek zarardan korunmak için sigorta ettirilebilir"*[44] şeklinde izahta bulunmuştur.

Ahmed Reşid Efendi ve diğer pek çok Osmanlı aydını, kaleme aldıkları eserlerle sigortacılığa bakışlarını ortaya koyarken, bazı devlet adamları ise eylemleriyle bizzat sigortacılığa destek olmuşlardır. Örneğin Nafia ve Ticaret Nazırı Raif Paşa, 1893'te kurulan Osmanlı Sigorta Şirketini halk ve memleket için büyük faydalar sağlayacak bir kurum olarak görmüştür. Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi üyeleri, Meclis-i Vükela heyeti sigorta şirketinin kuruluş sürecinde büyük destek sağlamışlardır. Şüphesiz, onay için sunulan evrakları, bekletmeksizin tasdik ederek kuruluşa en büyük desteği veren Sultan II. Abdülhamid olmuştur.[45]

Osmanlı Sigorta Şirketi kurulduktan sonra bürokratlar bu hususta halka öncülük etmişlerdir. Ahmed Refik Paşa, Bebek'teki sahil hanesini,[46] Ahmed Celaleddin Paşa, Nişantaşı'ndaki konağını Osmanlı Sigorta Şirketi'ne sigorta ettirmiştir. [47]

Sağlanan devlet desteğinin, sigortacılığın toplumsal kabulünde büyük etkisi olmuştur. Ancak hükümetlerin büyük mücadelelerine rağmen, yabancı şirketlerin denetim altına alınamaması, aydınlarının üzerinde durduğu en önemli konulardan biri olmuştur. Örneğin İsmail Es-Safaihi Efendi, 1913 yılında İslam Dünyası dergisinde yayımlanan makalesinde bu hususa yoğunlaşmıştır.

İsmail Es-Safâihî Efendi'nin Düşünceleri

Tunus asıllı olup daha sonra İstanbul'a göç etmiş olan yazar,[48] sigorta konusundaki fikirlerini 1916'da İslam Dünyası Dergisinde yayımlanan "Sigortalar Hakkında Bir Mütalaa" isimli makalesinde ifade etmiştir. Yazının girişinde sigortayı, memleketin servetini yabancı ülkelere sürükleyip götüren muhtelif cereyanlardan biri olarak tanımlayarak, meselenin iktisadi yönünü öne çıkarmıştır. Akabinde sigortanın dinen uygun olmadığını, ülkenin iktisadi hayatı için pek zararlı ve tehlikeli bir şey olduğunu söylemiş, kendisinin bu hususları yazısında ele almak zorunda kaldığını ifade etmiştir.

---

44 Ahmed Reşid, *Hukuk-ı Ticaret,* 366-368.
45 Yunus Özger, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi*, (İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2017): 88-90.
46 *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı (BOA). Yıldız Esas Evrak (Y.EE).* 53/45, 8 Aralık 1898.
47 *OBA. (Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi),* Salt Research, kod no: AEXAS089; David M. Kohen Koleksiyonu, kod no: AEXAS108.
48 Arnold H. Green, "Political Attitudes and Activities of the Ulama in the Liberal Age: Tunisia as an Exceptional Case", *International Journal of Middle East Studies*, vol. 7, no. 2 (1976): 236.

Esasında Safâihî'nin bir bütün olarak sigorta sistemine mi karşı olduğu, yoksa yabancı şirketlerin piyasa hâkimiyeti nedeniyle paranın ülke dışına çıkarılma mekanizması rolü üstlenmesine mi karşı olduğu ilk başta net olarak anlaşılamamaktadır. Sigortacılığı, ülkenin yabancılar tarafından istila edilmesinin bir vasıtası olarak gören yazar, memleketi bu istiladan kurtarmak, bağımsızlığı muhafaza etmek için yapılması gereken en önemli şeylerden birinin paranın mümkün mertebe ülke içinde kalmasını sağlamak olduğunu düşünür. Yabancı ülkelere akıp giden paranın önünü almak için var güçle çalışılması gerektiği üzerinde durur. Emlak ve emvalini yangın tehlikesinden korumak üzere avuçlar dolusu paraları sigorta şirketlerine verenleri, ölüm çukurlarını kendi elleriyle kazanlar olarak görür. Aslında bu düşüncelerden, onun sisteme değil sisteme yabancıların hâkim olmasından rahatsızlık duyduğu anlaşılabilir. Yazar, makalesinin devamında, çözüm olarak dini hükümlere uygun alternatif bir sistemin kurulmasını önerir. Bunun gerçekleşmesi halinde servetin ülke içinde kalacağını, hem de sigortanın icra ettiği fonksiyondan tamamen faydalanılabileceğini ileri sürer. [49]

İsmail Efendi, çözüm için mülk sahiplerinin katılımıyla bir cemiyet oluşturulmasını zorunlu tutar. Mülk sahiplerinin, mülklerinin değerine göre sigorta şirketlerine ödenen miktar kadar cemiyete sadaka niyetiyle ödeme yapılmasını ister. Muhtemel bir yangında üyelerden birinin evi zarar gördüğünde, cemiyet topluca zararı tazmin eder. Yazar, bu usulün aynı zamanda Hz. Muhammed'in "*Sadakanın en hayırlısı zenginlik halinde verilendir*" hadisine de uygun olacağını düşünür.[50] Esasen İsmail Efendi'nin, alternatif sistem önerisinde bulunması bile, sigortanın fonksiyonlarının kendi düşünce çevresinde dahi kabul gördüğünün bir göstergesi olarak okunabilir.

Gazetenin sonraki sayılarında, okuyucu yorumlarına da yer verilmiştir. Mesela "ashab-ı emlak sahibi" sıfatıyla bir yazı gönderen Mehmed Sabit, önerilen cemiyetin bir hayır müessesi olarak iş göremeyeceğini, onun yerine Evkaf Nezaretinin bu işi üstlenmesinin daha doğru olacağını bildirmiştir.[51] Bu örnek, aydınlar ve okurları arasında gazeteler aracılığıyla sigorta konusunda geç de olsa yapılan tartışmaları göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Nazaret Haçaryan Efendi'nin Fikirleri

Sigorta mevzuunda kalem oynatan yazarlardan biri de hukuk muallimi, Kosova mahkeme-i fevkalade ve Selanik istinaf mahkemesi eski azası, dava vekili Nazaret Haçaryan'dır.[52] Düşüncelerini, sigortacılığın Osmanlı'daki eski ve yeni durumuna odaklandığı eserinde açıklamıştır. Haçaryan, 1916

---

[49] İsmail Es-Safaihi, "Sigortalar Hakkında Bir Mütalaa", *İslam Dünyası*, sene 1, aded 20, (1332): 307.
[50] İsmail Es-Safaihi, "Sigortalar Hakkında Bir Mütalaa", 308.
[51] Mehmed Sabit, "Sigorta", *İslam Dünyası,* sene 1, sayı 21, (1332): 335.
[52] *BOA. İrade Adliye ve Mezahib (İ. AZN).* nr. 75/16, v.3. 26 Aralık 1907, *BOA. Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (Y.EE. KP).* nr.34/3381, 5 Nisan 1909.

yılında İstanbul'da yayımlanan eserin müsveddesini, yayın öncesinde bazı devlet adamlarına göndermiş ve onlardan gelen mütalaaları da ilk sayfalara koymuştur. Böylece hem kendi düşüncelerini açıklarken aynı zamanda bazı devlet adamlarının fikirlerinin öğrenilmesine de aracılık etmiştir.

Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi eski reisliği de yapan ve basılı birçok eseri olan Kemal Paşazâde Said (1848-1921) bunlardan biridir. [53] O'na göre, iktisadi gelişmenin önemli bir rüknü olan sigortaya şimdiye kadar layıkıyla değer verilmediğinden sigorta işleri, yabancıların ellerinde bir ihtikâr oyuncağı haline gelmiştir. Bütün dinlerde, zarardan korunma emredildiğinden sigorta, dini ve ahlaki açıdan rağbete değer bir şeydir. Sigortacılık, milli servetin korunmasında gördüğü işlev nedeniyle zenginliğin ve servetin emin bir sığınağı haline gelmiştir. (kehfü'l-emân servet u sâman).[54] Kemal Paşazâde, sözlerinin devamında Haçaryan'a çalışması nedeniyle methiyelerde bulunmuş ve ülkede sigortacılığın benimsenmesinde bu gibi eserlerin çok etkili olacağını ifade etmiştir.

Haçaryan'a göre sigortacılık, Avrupalıların fikir ve gayretlerinin ürünün olarak gelişmiştir. Sigorta, az miktarda paradan fedakârlık yapılmak koşuluyla malın korunmasının sağlandığı bir sistemdir. Bu uygulama, ilk olarak İngilizler tarafından Osmanlı ülkesine sokulmuştur. Haçaryan, sigortacılığın Osmanlı'da neden istenilen düzeyde yayılamadığını iki sebebe bağlamıştır. Birincisi, sistemin yeni olması ve bunun teknik bilgisine vakıf olan uzmanların bulunmamasıdır. Bu eksiklik nedeniyle, halk sigortacılığı öğrenememiştir. Mahiyeti tam olarak anlaşılamadığından, sistem hakkında yanlış düşünülmesine yol açılmıştır. Diğeri ise kapitülasyonların mali baskısı nedeniyle böylesine kârlı bir sektörün sadece vurguncu yabancı acentelerin elinde kalmış olmasıdır. Haçaryan, yaşadığı dönemin siyasi atmosferine uygun çözüm önerileri de sunmuştur. Denetimsiz faaliyet yapan yabancı sigorta şirketlerinin, çıkarılan kanunla intizam altına alınmasını desteklemekle birlikte bunun yeterli olamayacağını söylemiştir. Muhtekir yabancı şirket egemenliğinin tamamen bitirilebilmesinin, servet sahiplerinin sigorta şirketi kurmalarının teşvik edilmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Halkın sistem hakkında detaylı bilgilendirilmesi için basit anlatımlı eserlere ihtiyaç duyulduğunu, kendisinin bu boşluğu doldurmak için yazdığını beyan etmiştir.[55]

Haçaryan'ın izahatları, esasında sigortacılığın Osmanlı'da yaygınlaşamamasına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Ulemanın tavrı ya da kaza ve kader anlayışına bağlamak yerine, daha rasyonel

---

[53] Geniş bilgi için bkz. Mehmet Ali Beyhan, "Bir II. Abdülhamit Devri Aydının Profili: Lastik Said Bey", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt XIII, (1993): 167-205.

[54] *"hüdâ-yı mennân kâffe-i edyânda zarardan mücânebet emr eylediğinden sigorta usulü dinen ve ahlaken dahi kemâl-i rağbete şâyândır"*. Nazaret Haçaryan, *Sigortaların Memâlik-i Osmaniye'deki Hâl-i Sabıkı ve Hazırı,* (Dersaadet: Bahriye Matbaası, 1332), 5.

[55] Haçaryan, *Sigortaların Memâlik-i Osmaniye'deki Hâl-i Sabıkı ve Hazırı,* 6.

analizler yapmış ve istatistik yönüne atıf yaparak sigortacılığın bir bilim olduğunu söylemiştir. Bu nedenle sistemsel gelişmenin ancak bu işin tekniğine vakıf uzmanlarla olabileceğini işaret etmiştir.

Yukarıda görüşleri aktarılanların yanı sıra Mustafa Hamid Efendi, Mehmed Zühdü Efendi, Ali Suad Efendi ve Max Bonnafus gibi aydınların sigortaya dair görüşleri, Cumhuriyetin ilanı sonrasındaki yayınlarda yer almıştır. Aşağıda bunlara değinilecektir.

Mustafa Hamid Efendi'nin Görüşleri

İstatistik ve iktisat müderrisi olarak görev yapmış olan Mustafa Hamid Efendi, sigorta konusundaki görüşlerini "ictimai sigortalar" başlığıyla Darülfunun Hukuk Fakültesi Mecmuasında 1924 ve 1925 yıllarında yayımlanan iki ayrı makalesinde ortaya koymuştur.[56]

Yazar, sigortalar içinde sadece sosyal sigortalar konusunu ele almış ve kavramı, kelimenin en geniş anlamıyla karşılıklılık esasına dayanır şeklinde tanımlamıştır. Bu sigortanın işlevinin, zarurete uğrayan halkın tesadüfen ama tahmin ve takdir edilebilen servet ihtiyacını tazmin etmeye hizmet eden bir sigorta türü olduğunu ifade etmiştir. Bunların hastalık, kaza, maluliyet, yaşlılık, dul ve yetim sigortaları gibi türleri bulunduğunu söylemiştir. Devletin sorumluluğunda sosyal sigorta sisteminin ilk defa Almanya'da 1881 senesinde başladığını bildirmiştir. Sigortaya dair herhangi bir olumsuz görüşü bulunmayan Hamid Efendi, sosyal sigortaların özellikle işçi sınıfına büyük katkı sunacağını beyan etmiştir. Ahlaki ve manevi tesirinin de çok büyük olduğunu söyleyen yazar, durumun ancak mukayese yapılarak anlaşılabileceğini belirtmiştir. Muhtaç duruma düşen ama sigortalı olmayan bir insanın, ihtiyacını gidermek için çevresinden ya da devletten yardım istemek zorunda kalışının zorluğuna ve yıpratıcılığına dikkat çekmiştir. Öte yandan sigortalı bir kişinin hastalık, kaza ya da maluliyet durumunda şirketlerden hakkı olan meblağı talep etmesisin ise asla diğeriyle bir olamayacağına vurgu yapmıştır. Aradaki farkın düşünülerek, insanın şahsına ve onuruna yapacağı etkinin kolayca takdir edilebileceğini belirtmiştir. Mustafa Hamid Efendi, sosyal sigortalara yapılan eleştirilere de yer vermiştir. Bu sigortaların işçileri kaygısızlığa ve tedbirsizliğe sevk ettiği, onların tedbirsizliği nedeniyle sermaye sahiplerinin zarara uğradığı iddialarının bulunduğunu hatırlatmıştır. Bunu dile getirenlerin az da olsa haklılık payı olduğunu kabul etmekle beraber, sosyal sigortaların içerdiği toplumsal faydaların çok daha büyük olduğunu ve bu nedenle söz konusu eleştiri hususunun sigortaları reddettirecek mahiyette olamayacağını ifade etmiştir.[57]

---

[56] Mustafa Hamid Efendi, "İctimai Sigortalar I", *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, sene 2, sayı 13, (1340): 207-225; Mustafa Hamid Efendi, "İctimai Sigortalar II", *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, sene 3, sayı 20, (1341): 996-1006.

[57] Mustafa Hamid Efendi, "İctimai Sigortalar I", 207-225.

Mustafa Hamid Efendi, bu yönüyle farklı düşüncelere de yer vermiş ve onları kendi zaviyesinden cevaplandırmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde sigorta konusunda en kapsamlı eserlerden biri Mehmed Zühdü Efendi tarafından kaleme alınmıştır.

Mehmed Zühdü Efendi'nin Düşünceleri

İstanbul Ulum-ı Aliye-i Ticariye Mektebi[58] müderrislerinden olan Zühdü Efendi, sigortacılığın tekniği, iktisadı ve uygulamaları konusunda hazırladığı kapsamlı eserini 1926 yılında yayımlatmıştır.[59]

İlk başta sigorta kelimesinin etimolojisi hakkında bilgi veren yazar, terminolojinin Türkçeye Fransızların kullandığı "assurances" kelimesinden geçtiğini söyler. Ancak kökenin İtalyanca olduğunu da ilave eder. Osmanlıların bu kavramı, Güney Avrupa toplumlarıyla yapılan ticari girişimler sayesinde öğrendiklerini ve değiştirmeye lüzum görmediklerini ifade eder. Genelde Türklerin yabancı bir kelimeyi Türkçeleştiremediklerinde, Arapça bir kelime icat ettiklerini ve sigorta yerine tercih edilen "temin" kelimesinin de bu şekilde teşekkül ettiğini ileri sürer. Mehmed Zühdü Efendi, sigortacılığın bir ilim dalı gibi geliştiğini düşünür. 1850 yılından itibaren İngiltere'de sistemin geliştirilmesi için sigorta akademileri ve cemiyetlerinin kurulduğunu söyler. Özellikle hayat sigortası dalında faaliyet göstermek için istatistik bilimine duyulan ihtiyaçtan bahseder ve İngilizlerin bu ilme "actuaire" bu ilimle uğraşanlara ise "actuaries" ismini verdiklerinden bahseder. O'na göre sigortacılık, birçok ilim dallarının yardımıyla teşekkül etmiştir. Gelişimi de aynı rotayı izlemiştir. 19. Yüzyılda bu alanda en büyük çalışmayı İngiltere yapmış, Fransa ve ardından ABD onu takip etmiştir. Zühdü Efendi, eserinde sigorta konusunu çok detaylıca incelemiştir. Sigorta iktisadı adını verdiği bölümde ise Türk toplum kesimlerinin sigortaya dair düşüncelerine yer vermiştir. Bu bağlamda halkın ve aydınların (münevver) kanaatlarını ayrı başlıklarda incelemiştir.[60]

Yazar'a göre; eserini yazdığı 1926'da halkın yarıdan fazlası sigorta kelimesini duymamıştır. *"…işitenlerin içinde büyük bir ekseriyet muntazaman işleyen ticari bir mekanizmanın mevcudiyetinden gafil ve şeytani bir tertip muvacehesinde bulunulduğuna zahibdirler…"* Onlara, ismini belki duydukları fakat işlemlerine dair bir şey bilmedikleri sigorta hakkında açıklama yapılsa, bunu dinlemez ve anlamazlar. Hele doğruluk ile yani işe entrika karıştırılmaksızın böyle bir işin yürüyeceğine kani olmazlar. Zühdü

[58] Mektebin tarihçesi için bkz. Oktay Güvemli, "Türkiye'de Ticaret Liselerinin Kuruluş Öyküsü", *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* 28, (2005): 16-23.
[59] Mehmed Zühdü, *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı*, (İstanbul: Evkâf-ı İslamiye Matbaası, 1926).
[60] Mehmed Zühdü, *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı*, 3.

Efendi, halkın sigorta bilgisinden bu denli uzak olmasından şikâyetçidir. O'na göre, bir halkın içinde sigortadan habersiz olanların sayısı ne kadar azalırsa, memleket ve milletin genel iktisadi gelişmişliği o derece ilerler. Bunun için sigortacılığı geniş halk kitlelerine anlatmak ve yaymak gerekir. Zühdü Efendi, eserinin bu bölümünü yazarken çağdaş araştırma usullerinden yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış gözlem ve nitel görüşme metotlarını kullanmıştır. Geniş halk kitlesi içinden tahsili olmayanlar arasından seçtiği bazı insanlara sigorta nedir? Sorusunu yöneltmiştir. Aldığı cevapları şu şekilde tasnif etmiştir: *" emniyet satan ticari teşebbüs. Az bir bedel karşılığı bir gün çok mal ve kıymet kazanmaktır. Sigorta, az bir şey vermeye razı olup, bunu yavaş yavaş, hissetmeden ödemek ve felaketli bir dönemde çok bir şey almaktır."* [61]

Mehmed Zühdü Efendi'ye göre, halkın zihninde yer etmiş olan *"az bir şey verip, çok şey kazanmak"* düşüncesi son derece basit, yanlış ve çarpıktır. Ancak halkı bu düşünceye sevk edenler, onları kandırmak için bu cümleleri kuran cahil sigortacılar ve yardımcılarıdır. Onların bu yanlış propagandası nedeniyle küçük esnaf ve orta dereceli tüccar da bu düşünceye sahiptir. Zühdü Efendi, araştırmaları esnasında ekonomik durumu orta seviyeli ve sigortayla bir şekilde teması olan bir tüccara sigorta nedir sorusunu yönelttiğinde; *"Bir kaza olduğunda belayı başkasının sırtına yükletmek, yani az para vererek bir kaza bela olduğunda çok para almaktır. Kazanmaktır ve belalardan hiç zarar etmemenin yoludur"* şeklinde cevap almıştır.

Verdiği örneklerle halkın ve orta halli tüccarın sigorta konusunda istenilen düzeyde olmadığını gösteren Zühdü Efendi, bu defa münevverlerin kanaatlerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yazar, aydınları iki grupta incelemiştir. İlki sigorta hakkında yeterli bilgisi olan ancak her yeniliği eleştiren aydınlardır. Zühdü Efendi'ye göre, bunlardan bazıları sigortacılığa karşı değilse bile, Türkiye'deki sigorta kurumlarına karşı olumsuz düşünce sergilerler. Onlara göre sigorta; *"binlerce hatta yüz binlerce halktan katre katre para toplamanın yolunu tutmuş olan ara sıra bazı dişlilere hak ettiği tazminatı vermekle beraber, zayıflar üzerinde iktisadi şekavetten ayrılmayan, felaket, kaza ve bela paraları üzerine güçlerini tesis eden kuruluşlardır"*. Bu eleştirileri de beğenmeyen Zühdü Efendi, şayet bu düstur kabul edilecek olursa halkın sigortaya hiç yaklaşmaması gerektiğini düşünür. Yine bu gruba göre, sigorta şirketleri entrikacıdır. Müşteri olan halk, verir ama hakkı olsa da bir şey alamaz. Şirketler, hakka riayet etmezler. Aldıklarını yabancı memleketlere kaçırırlar. Sigorta şirketleri, Türkleri ve bütün milli kitleyi soyan zümrelerden biridir. Mehmed Zühdü Efendi, bu kanaatin de çok kötü olduğunu söyler. Sigorta müesseseleri bu kişilere kapılarını açsa, hesap defterlerini gösterse bu kanaatleri belki zerre

---

[61] Mehmed Zühdü, *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı*, 183.

kadar değişmez diyerek sitemde bulunur. Bunun fazla kazanç hırsı ve yanlış bir muhakeme tarzının ürünü olduğunu ifade eder. [62]

Mehmed Zühdü Efendi, Türk toplumun üst tabakası arasında yer alan ve ikinci grup olarak tasnif ettiği aydın tüccara da aynı soruyu sormuştur. Aldığı cevap ise; *"sigorta, muhtemel zararları gidermek veyahut işleri sekteye uğratacak engelleri ekonomik olarak bertaraf edecek bir vasıtadır".* [63] Zühdü Efendi'nin beklediği cevabı sadece bu grup vermiştir. Kendisi de sigortayı, sigortalı ile sigortacının karşılıklı faaliyeti olarak tanımlamış ve bu kurumlar sayesinde birçok zararın giderilebildiğini ifade etmiştir.

Böylece Mehmed Zühdü Efendi, Osmanlı'dan Cumhuriyete tevarüs eden toplumsal yapının sigortaya bakışını ortaya koyan önemli tespitler yapmıştır. Geniş halk kitlelerinin, sigorta bilgi, teknik ve imkânından haberdar olmadığı için sistem hakkında yanlış kanaatlere sahip olduğunu vurgulamıştır. Gerçek manada sigortacılığı, sigorta bilgisinden haberdar olan tüccarın anlayabileceğini tespit etmiştir.

Zühdü Efendi'nin sigortayı, bir ilim dalı olarak kabul edişi son derece önemlidir. Sonraki tarihlerde "*sigortalar kanunu esbab-ı mucibe layihası"* hazırlayıcıları da tıpkı onun gibi sigortayı bir ilim olarak takdim etmişlerdir. Kanunun gerekçeleri hazırlanırken, sigorta en başta; "*yüksek bir ilmi seviyenin ürünü"* olarak tanımlanmıştır.[64] Karşılıklı faydanın sağlanabilmesinin ancak tarafların yüksek ilim ve toplumsal seviyeye ulaşmasına bağlı olduğu söylenmiştir.

Ali Suad Bey'in Fikirleri

Son dönem Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi aydınlarından şair, yazar ve bürokrat Ali Suad, sigorta konusundaki görüşlerini 1927'de Türk Yurdu dergisi ve Şehremaneti mecmuasında iki ayrı yazıyla açıklamıştır. Sigorta ve tasarruf cüzdanı başlıklı yazısında sigortayı, medeniyetin en hayırlı, en ciddi ve hamiyetli eserlerinden biri olarak tanımlamış ve milli servet ve ihtiyatların en büyük uzvu olduğunu söylemiştir. Ali Suad, pragmatist ve rasyonel bir bakış açısıyla meseleyi değerlendirmiştir. Çalışmanın ve malının kıymetini bilen ve günün birinde çalışmaz hale gelmenin fecaatini anlayan ve düşünen insanlar için sigortanın pek büyük bir ehemmiyeti olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de henüz uygulanmayan sigorta dallarından haberdar olan Ali Suad, Amerika'da zirai, ticari hatta adli tehlike ve zararlara karşı sigortalar yapıldığını söylemiştir. Yine burada dolu,

---

[62] Mehmed Zühdü, *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı*, 184-185.
[63] Mehmed Zühdü, *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı*, 187.
[64] *Türkiye Cumhuriyeti Meskufatın Mecburi Sigortaya Tabi Tutulması ile İlgili Kanun Müsveddesi ve Esbab-ı Mucibe Layihası*, (İstanbul:1925), 1.

sel, kırağı ve donmaya karşı zirai sigortaların ve hayvanların hastalıklarına karşı da sigortaların olduğunu haber vermiştir. Ali Suad, özellikle Türkiye'de hayat sigortasına karşı olumsuz yaklaşımlar bulunduğunu, bazılarının tereddüt yaşadığını hatırlatmış ve bunları giderecek örnekler vermiştir.[65]

Ali Suad, "sigorta meselesi" adıyla şehremaneti mecmuasında yayımladığı yazısında ise sigortayı, medeniyetin bir kuvvet ve dayanışma örneği hatta tılsımı olarak tanımlamıştır.[66]

Max Bonnafus'un Görüşleri

Darülfünunda ve Galatasaray Lisesisinde felsefe muallimliği yapan Fransız politikacı ve eğitimci Max Bonnafus (1900-1975), sigorta konusundaki görüşlerini 1927 yılında Hayat dergisinde açıklamıştır. Yazar, sigorta konusunu, iktisadi, ahlaki, toplumsal ve tarihsel açıdan incelemiştir. Sigortaya ilk başta sergilenen olumsuz tavrın zamanla azaldığına dikkat çekmiştir. Bonnafus'a göre ülkede sigorta fikri günden güne gelişmektedir. Halk tarzı tevekkül anlayışı her geçen gün kaybolmaktadır. Önceleri bir Müslüman, evini yangına karşı veya kendisini kazalara ve ölüme karşı sigorta etirecek olsa, Allah'ın takdirine karşı büyük bir günah işlediğini düşünür, herhangi bir tedbir almadığı için ilahi iradenin hazin tecellisini boyun eğerek beklerdi. Evi yandığında kaderin cilvesi olarak görür ve sesini çıkarmadan razı olurdu. Tedbirsiz bu yaşam biçimini kör bir kader anlayışı olarak niteleyen yazar, bunun artık kaybolmaya başladığını ifade etmiştir. Türkler'in yangınlara, kazalara ve ölüme karşı kendilerini sigorta ettirdiklerini ve bu akımın günden güne arttığını bildirmiştir. Gelinen noktayı, "hatta camiler bile yıldırıma karşı sigorta ettiriliyor, bu da yeni devirlerin bir haletidir" şeklinde açıklamıştır.

Bonnafus, sigorta sektörünün genişleyen finans payından şirketlerin büyük gelir elde ettiğini söylemiştir. Devletçi bir bakış açısıyla meseye yaklaşmış ve Türkiye Cumhuriyetinin devlet olarak bundan pay alamamasını eleştimiştir. *Meşru bir surette istifade edemez miydi? Bu onun bir hakkı, hatta daha ileri gideceğim, bir dereceye kadar vezifesi değil miydi?* Şeklinde sorular sormuş ve devlleten sigortacılığa el atmasını istemiştir. Yine aynı şekilde, toplum sağlığını korumak için salgın dönemlerinde aşılamayı zorunlu tutan devletin, yangına ve kazalara karşı halkı müdafa etmesi gerektiğini ifade etmiştir.[67]

Ahlaki açıdan da meseleye değinen yazara göre sigorta, bir dayanışma (tesanüd) aracıdır. Aile üyeleri yada bir toplumsal sınıf mensupları arasında dayanışma vardır. İçlerinden birinin başına gelen felaket, ortaklaşa giderilir. Ancak diğer taraftan üyelerden birinin ihmal ya da hatası dolayısıyla

---

[65] Ali Suad, "Sigorta ve Tasarruf Cüzdanı", *Türk Yurdu,* cilt V, sayı 27, (1927): 219-227.
[66] Ali Suad, "Sigorta Meselesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası,* cilt VI, sayı 67, (1929): 219-224.
[67] Max Bonnafus, "İctimaiyyat Sigorta Fikri", *Hayat Mecmuası,* cilt 1, Sayı 11, (1927): 206-207.

bütün grubun zarar görmesini de doğru bulmaz. Bu nedenle sigortanın tam da bu noktada devreye girdiğini söyler. Ona göre sigorta, üyelerin tamamının faydası için fertleri birbirlerini kefalet altına alan bir sistemdir. Bu yönüyle karşılıklı himaye yöntemidir.

Yazar, sigorta şirketlerinin bu işten yüksek kazanç sağladığını, büyük felaketlerde ödeme zorluluğuna düşmemek için reasürans şirketleriyle çalıştıklarını söyler. Sigorta şirketlerinin elde ettiği kârı ahlak esaslarına aykırı bulur. Kâr olduğunda bunun yine devlete dönmesi gerektiğini söyler. Devletin bu parayı demir yolları, mektepler ve benzeri şeylerle tekrar millete döndürmesi gerektiğini ifade eder. Devletin sağlık alanında olduğu gibi yangına karşı sigorta sahasında da etkin olması gerektiğini belirtir. [68] Özetle Bonnafus, sigortaya devlet ve toplum menfaatı açısından bakmış, dayanışma rolüne önem vermiş, kapitalizimin bir kolu olmasına karşı çıkmış ve eğer kâr edilecekse yine bunun toplumsal faydaya dönüşmesi gerektiğini düşünmüştür.

Sonuç

Sigortacılık, fonksiyonel olarak değer atfedilen emval ve eşyanın güvenceye alınma ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmıştır. Sigorta sistemi, Batı'da ve Doğu'da evvela toplumsal tabakalaşmanın sermayedar sınıfınca kabul görmüştür. Denizle bağlantısı olmayan, deniz nakliyatı yapmayan, tüccar sınıfı gelişmemiş toplumlar sigortadan haberdar olamamışlardır. Sektörle erkenden tanışan ülkelerde, sigortacılık endüstrileşmiş ve zamanla başka ülkelere ihraç edilen bir meta haline gelmiştir. Sanayinin gelişmesi, fabrikalaşmayı doğurmuş, fabrikalaşma ise işçi sınıfını çoğaltmıştır. Bu yeni durum, artan iş kazalarına çözüm bulmak için kaza sigortası türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Diğer taraftan, toplumsal eşitsizliklerin önüne geçilebilmesi, ekonomik yönden zayıf durumda olan bireylerin hayata tutunabilmesi ve bu şekilde toplumsal dengenin sağlanabilmesi için hükümet ya da devletler tarafından sosyal sigorta sistemleri geliştirilmiştir.

Sigortacılığın Osmanlı coğrafyasına geç girişi üzerinde pek çok tartışma yapılmıştır. Ancak bunu bir tek sebeple açıklamak mümkün değildir. Meselenin ekonomik, siyasa, kültürel ve toplumsal boyutu vardır. Evvela sigortacılığın gelişmesi, deniz ticaretini gelişmesine bağlıdır. Geri kalmışlığın önemli sebeplerinden birisinin, Osmanlıda Batı'dakine benzer bir burjuva sınıfının oluşturulamaması olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan, Avrupa ülkeleriyle gerçekleşen uluslararası deniz ticaretinin, Avrupalı şirketler tarafından yapılıyor olması ve bu alanda Osmanlıların rekabet imkânı elde edememesidir. Kabotaj konusu ve yüksek hacimli liman inşası, gemi teknolojisindeki yenilikleri takip gücünü de ilave etmek gerekir.

---

[68] Max Bonnafus, "İctimaiyyat Sigorta Fikri", 206-207.

Osmanlı toplumunun sigortayla tanışması, Avrupalı gemicilerin yaptıkları sigortalı taşımacılık sayesinden olmuştur. Buna dair şimdilik en eski belgeler 18. Yüzyılın sonlarına aittir. Ancak Osmanlı aydının sigorta sisteminden daha önce haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Lale devrinde Batı başkentlerine giden elçiler muhtemelen sistemi ilk gözlemleyenlerdir. Sigortanın kitaplarda ve dergilerde tartışılması ancak 19. Yüzyılda başlayabilmiştir. Mesele hakkında fikir yürütenler, sigortacılığa kendi eğitim, bilgi birikimi ve kültürel sermayeleri nispetinde bakmışlardır. Eser yazma amaçlarını da bu doğrultuda izah etmişlerdir. Örneğin Aleksander Karatodori Paşa, sigortanın faydalarından Osmanlı toplumunun henüz haberdar olmadığını düşündüğünden eserini, sistemin faydalarını topluma anlatmak için yazdığını söylemiştir. Diğer taraftan İsmail Es-Safâihî, dinen uygun olmayan ve iktisadi açıdan mahzurları bulunan yönlerini anlatmak için kalem oynattığını ifade etmiştir. Şânîzâde Ataullah Efendi gibi Avrupa dillerine vakıf olanlar, Batılı kaynaklardan öğrendiklerini mukayese yöntemiyle aktarmışlardır. Mehmed Zühdü Efendi gibi aydınlar, literatürden elde ettikleri bilgilerin yanı sıra günümüz sosyal bilimlerinde uygulanan nitel gözlem metotlarını da kullanarak eserlerini zenginleştirmişlerdir. Zühdü Efendi, farklı toplum kesimlerinden seçtiği örneklem üzerinden "sigorta nedir?" sorusuna sevap aramıştır. Karatodori Paşa, sistemin anlaşılabilmesi için örnekler üzerinden konuyu anlatmıştır.

Ulemanın bir kısmı sigortaya sadece fıkhi açıdan bakmış ve caiz olup olmadığı hususuna yoğunlaşmış, dine uygun olduğunu düşündükleri alternatif öneriler sunmuşlardır. Haçaryan gibi gayrimüslim Osmanlı aydınları ise meseleye daha seküler açıdan yaklaşmış, rasyonel analizler yapmışlardır. Haçaryan, sigortacılığın bir tekniği olduğunu ve uzmanlar tarafından kavranıp geliştirilebildiğini söylemiştir. Osmanlı'nın sektördeki geri kalmışlığını bu zaviyeden ele almıştır.

Sigorta piyasasındaki yabancı şirket egemenliği, aydınların en çok üzerinde durduğu konuların başında gelmiştir. Kapitülasyonlar nedeniyle denetim altına alınamayan şirketler, I. Dünya Savaşı sırasında makalesini yazan İsmail Es-Safâihî tarafından, memleketin servetini yabancı ülkelere taşıyan aracılar olarak tanımlanmıştır. Kapitülasyonların kaldırılışı ve Cumhuriyetin ilanı ardından 1927'de yazan Ali Suad ise sigortayı, ülkenin en ciddi ve hamiyetkar eserlerinden biri olarak tanımlamış, milli servet ve ihtiyatların en büyük uzvu olduğunu söylemiştir. Aydınlar, sigortacılığın deniz taşımacılığına paralel geliştiği hususunda hemfikirlerdir. Meseleyi rasyonel biçimde ele alanlar, sigortacılığı bir bilim olarak görmüşlerdir. Bir kısmı sigortacılığı yeni bir istihdam kapısı olarak kabul etmişlerdir. Geçmiş yüzyıldaki tartışmalar bu şekilde cereyan etmiştir.

Günümüzde Türkiye'nin bu tecrübe birikiminden yararlanarak, artan kültürel seviye ile birlikte deniz ticareti ve sigortacılıkta dünya standartlarına ulaşmış olması gerekir. Ancak istatistikler bu beklentinin çok gerisinde kalındığını göstermektedir. Dünya yük taşımacılığı ile hemen aynı

oranda Türkiye'nin ithalat ve ihracatının %85'i deniz yoluyla yapılmaktadır. Fakat 2013 yılı verilerine göre bunun %12'i gibi az bir kısmı Türk bayraklı gemilerle taşınmıştır.[69] Öte yandan 2019 BM verilerinde yer alan en fazla işlem hacmine sahip yirmi liman arasında bir Türk limanının bulunmaması dikkat çekicidir.[70] Son olarak Deniz Ticaret Odası raporlarına göre 2020 yılında toplam 300 milyar dolar tutarındaki dünya deniz ticaretindeki Türkiye'nin payının % 1 civarında olması; Yunanistan bu ticaretten 60 milyar dolar kazanırken Türkiye'nin kazanıcının sadece 3 milyar dolarda kalması ayrıca kayda değerdir.[71]

Sigortacılığın deniz ticaretiyle birlikte geliştiği düşünüldüğünde, bu veriler ışığında yeni değerlendirmeler yapmanın ne kadar zaruri olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Sigorta sektöründeki gelişmeler, ancak taşıma sektöründeki durum doğru analiz edildiğinde anlaşılabilecektir.

Kaynakça

1.Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı (BOA). Y.EE. (Yıldız Esas Evrak). 53/45.

BOA. İ. AZN. (İrade Adliye ve Mezâhib). 75/16.

BOA. Y.EE. KP. (Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı). nr.34/3381.

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi (OBA). David M. Kohen Koleksiyonu, kod no: AEXAS108.

OBA. Salt Research, kod no: AEXAS089.

2.Kitap ve Makaleler

Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*, cilt 6, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1994.

Ahmed Reşid. *Hukuk-ı Ticaret,* İstanbul: Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası, 1312.

Akpınar, Mahmut. "Bir Tanzimat Bürokratı ve Diplomatı Olarak Aleksandır Karatodori Paşa (1833-1906)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Konya: 2010.

Aleksander Karatodori. "Usûl-ı Te'mîniye", *Mecmua-ı Fünun*, sene 2, numro 16, (1280): 191-195.

Aleksander Karatodori. "Usûl-ı Te'mîniye", *Mecmua-ı Fünun*, sene 2, numro 17, (1280): 229-334.

---

[69] Ahmet Fidan, "Dünden Bu Güne Kabotaj ve Türk Denizciliğindeki Yeni İvmelenmeler", *Kent Kültürü ve Yönetimi,* cilt 7, sayı 2, (2014): 67.
[70] U.N., *Review of Maritime Transport 2019,* (Geneva: 2019), 17.
[71] http://arsiv.ntv.com.tr/news/145942.asp. (Erişim tarihi 25.02.2021)

Aleksander Karatodori. "Usûl-ı Te'mîniye", *Mecmua-ı Fünun*, sene 2, numro 19, (1280): 193-200.

Ali Suad. "Sigorta Meselesi", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası,* cilt VI, sayı 67, (1929): 219-224.

Ali Suad. "Sigorta ve Tasarruf Cüzdanı", *Türk Yurdu,* cilt V, sayı 27, (1927): 219-227.

Arseven, Haydar. "Sigortanın Tarihçesi ve Geri Kalmışlığımızın Sebepleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt 43, (1987): 415-431.

Baskıcı, Murat. "Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası:1860–1918", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* cilt 57, sayı 4, (2002): 2-33.

Bekkin, Renat I. "Islamic Insurance: National Features and Legal Regulation", *Arab Law Quarterly*, vol. 21, no. 1, (2007): 3-34

Beyhan, Mehmet Ali. "Bir II. Abdülhamit Devri Aydının Profili: Lastik Said Bey", *Osmanlı Araştırmaları*, cilt 13, sayı 13 (1993): 167-205.

Braudel, Fernand. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* çev. M.Ali Kılıçbay, İstanbul: Eren Yayınları, 1989.

Çuhacı, Aysu. "Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı", *Sosyoloji Dergisi*, cilt 14, sayı 1, (2007): 129-157.

De Roover, Florence Edler. "Early Examples of Marine Insurance", *The Journal of Economic History*, vol. 5, no. 2 (1945): 172-200.

Ergin, Osman Nuri. *Mecelle-i Umûr-ı Belediye,* III, İstanbul: Arşak Garoyan Matbaası, 1330.

Esgin, Ali. "İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu" Tartışmaları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 12/3, (2013): 683-696.

Fidan, Ahmet. "Dünden Bu Güne Kabotaj ve Türk Denizciliğindeki Yeni İvmelenmeler", *Kent Kültürü ve Yönetimi,* cilt 7, sayı 2, (2014): 61-69.

Gofman, Alexander. "Durkheim's Theory of Social Solidarity and Social Rules", *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity,* ed.V. Jeffries, 45-69, Newyork: Palgrave Macmillan, 2014.

Green, Arnold H. "Political Attitudes and Activities of the Ulama in the Liberal Age: Tunisia as an Exceptional Case", *International Journal of Middle East Studies*, vol. 7, no. 2 (1976): 209-241.

Güneş, Fatime. "Kent Kuramları", *Kent Sosyolojisi,* ed. Fatime Güneş, Eskişehir: Anadolu Ünv. Yayınları, 2017.

Güvemli, Oktay. "Türkiye'de Ticaret Liselerinin Kuruluş Öyküsü", *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* 28, (2005): 16-23.

Haueter, Niels Viggo. *A History of Insurance,* Zurich: Swiss Reinsurance Company, 2013.

İsmail Es-Safaihi, "Sigortalar Hakkında Bir Mütalaa", *İslam Dünyası*, sene 1, aded 20, (1332): 308-309.

Kahya, Fatih. *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, İstanbul: Libra Yayınları, 2010.

Kamilçelebi, Hatime. "Osmanlı Devleti'nde Sigortacılığa Yönelik Dinî Yaklaşım*", Ekonomi Bilimleri Dergisi*, cilt 4, no 1, (2012): 105-114.

Kılıç, Abdurrahman. "Büyük Beyoğlu Yangını", *Yangın ve Güvenlik Dergisi,* sayı 91, (2005): 8-12.

Koraltürk, Murat& Kahya, Fatih. *Mal Canın Yongasıdır: David M. Kohen Koleksiyonundan Belgelerle Osmanlı İmparatorluğu'nda Sigortacılık*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 20.

Koyuncu, Ayhan & Delibaş, Kayhan. "Risk Toplumu ve Siyasal Eylem: Risk Olgusunun Türk Siyasetine Yansıması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* cilt 1, sayı 1, (2012): 160-177.

Leonard, A.B." The Nature and Study of Marine Insurance", *Marine Insurance Origins And Institutions 1300–1850,* ed. A.B. Leonard,3-24. London: Macmillan LTD, 2016.

Masc, Pietro. "The History of Insurance: Risk, Uncertainty and Entrepreneurship", *Journal of the Washington Institute of China Studies*, vol. 5, no. 3, (2011): 25-68.

Max Bonnafus. "İctimaiyyat Sigorta Fikri", *Hayat Mecmuası,* cilt 1, sayı 11, (1927): 206-207.

Mehmed Sabit. "Sigorta", *İslam Dünyası,* sene 1, sayı 21, (1332): 335.

Mehmed Zühdü, *Sigorta İktisadı, Tekniği ve Tatbikatı*, İstanbul: Evkâf-ı İslamiye Matbaası, 1926.

Mustafa Hamid Efendi, "İctimai Sigortalar I", *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, sene 2, sayı 13, (1340): 207-225.

Mustafa Hamid Efendi, "İctimai Sigortalar II", *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, sene 3, sayı 20, (1341): 996-1006.

Nazaret Haçaryan, *Sigortaların Memâlik-i Osmaniye'deki Hâl-i Sabıkı ve Hazırı,* Dersaadet: Bahriye Matbaası, 1332.

Özger, Yunus. "XIX. Yüzyılda Sakız Adası'nda Sigortacılık Sektörü", *Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* yıl 1, sayı 1, (2021): 24-36.

Özger, Yunus. *Osmanlı Ordusunda Emeklilik Sistemi ve Askeri Tekaüd Sandığı (1865-1923)*, İstanbul: IQ Yayınları, 2011.

Özger, Yunus. *Sultan II. Abdülhamid Dönemi Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi*, İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2017.

Piccinno, Luisa. "Genoa, 1340–1620: Early Development of Marine Insurance", *Marine Insurance Origins And Institutions, 1300–1850*, ed. A.B. Leonard, 25-46. Newyork: Palgrave Macmillan, 2016.

Swingewood, Alan. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi,* çev. Osman Akınbay, İstanbul: Agora Yayınları, 2014.

Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi. *Şânî-zâde Târîhi (Osmanlı Tarihi 1223-1237/ 1808-1821),* II, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.

Şeker, Mehmet. *Gelibolulu Mustafa Ali ve Mevâ'idü'n-Nefâis Fî-Kavâ'id'l-Mecâlis*, Ankara: TTK Yayınları, 1997.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî,* İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989.

Tezcan, Mahmut. *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Anı Yayınları, 2015.

Türkiye Cumhuriyeti Meskufatın Mecburi Sigortaya Tabi Tutulması ile İlgili Kanun Müsveddesi ve Esbab-ı Mucibe Layihası, İstanbul:1925.

U.N. *Review of Maritime Transport 2019,* Geneva: 2019.

Ülgener, Sabri F. *Zihniyet ve Din İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, İstanbul: Derin Yayınları, 2006.

3.İnternet Kaynakları

http://arsiv.ntv.com.tr/news/145942.asp. Erişim tarihi 25.02.2021.

https://sozluk.gov.tr/. Erişim tarihi: 23.02.2021.

https://www.tsb.org.tr/sigorta-branslari.aspx?pageID=622. Erişim tarihi:01.03.2021.

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/202/195-ayet-tefsiri. Erişim tarihi: 02.03.2021.